

אמצע יוני 1966 הכנסת מסיימת את הדיון על תקציב משרד-האוצר. שר-האוצר, פנחס ספיר, עולה על במת-הכנסת כדי לשאת את נאום הסיכום שלו. חבר-כנסת צעיר וטרי, שרק חודשים ספורים קודם לכן נבחר לראשונה לכנסת, מסכם את רשמיו, ספוגי התדהמה, מהמחזה:

כל ויכוח עם שר-האוצר דומה למלחמת-שוורים... תחילה נכנס השור לזירה. פנחס ספיר קורא את נאום הפתיחה. השור האימתני מהלך בדירה בכל כובד מישקלו לפני הקרב.

אחר-כך באים הפיקאדורים והמטאדורים של כל הטיעונונים ונועצים בו חנינות מילוליות. אחרי כמה שעות של דקירות כאלה מלא השור חמת-זעם. ספיר עולה על דוכן הנואמים כדי להשיב. אוי למי שדיבר נגדו. השור רץ אנה ואנה בידה, נועץ את קרניו החודות במעניו, דורס ורום ומועך כל מי שנתקל בדרכו. —

למרות סיכום דרמטי ופלסטי זה, מסתכן אותו חבר-כנסת ומעז לנפנף בגלימה אדומה מול עיני השור צמא-הדם. זה קורא בדיוק כאשר פנחס ספיר, בטוח בעצמו כתמיד, מתפאר בהישגי מדיניותו הכלכלית.

"בישראל יש דבר ששמו דולאר שחור", מגלה ספיר לתבירי הכנסת, "הוא היה (שווה) 3.56 לירות. הוא ירד ל-3.29 לירות".

כאן נכנס אותו ח"כ לדבריו בשאלת תם: "האם הממ"שלה מוכרת דולארים בשוק השחור, כדי להוריד המחיר?" פנחס ספיר מפסיק את נאומו. הוא מפנה מבטו אל חבר-הכנסת החצוף, שהעז לשסע את דבריו. מגלה את ח"כ אורי אבנרי, נציג סיעת העולם הזה — כוח חדש ב-כנסת השישית. ספיר מרעים בקולו: "אינני מתווכח איתך, אדוני! למה בכלל אתה מפריע לי? אינני שומע אותך ואינני מפריע לך. תדבר לך כמה שאתה רוצה!"

אבל ח"כ אבנרי אינו מרפה: "האם מוכרת הממשלה דולארים בשוק השחור, כן או לא?"

ספיר אינו מתכוון אפילו להשיב: "כבר שאלת אותי, ועינתי לך! בעיתון שלך שהוא ספק עיתון, ספק — כתבו על זה כבר שבע פעמים, עם תמונות, והדבר לא עשה רושם על אף אחד".

סיכום אבנרי את חילופי הדברים: "אין לך תשובה לזה!"

ביטרמן עצמו נכנס לבנק איגוד, אומר שלום ידידותי לסגן מנהל הבנק, מר סלומון, וליועץ-המישפטי של הבנק, עורך-הדין דותן, ולאחר שיחה קצרה עם הקופאי הוא עולה לקומה השנייה. בקומה השנייה נכנס ביטרמן בדלת הראשונה מימין, דלת עליה כתוב **ישראל פניה**, שם יושבת גברת שלרר. לאחר שהייה של כמה דקות בחברת **ישראל פניה**, יורד ביטרמן אל הקופה, מוסר לקופאי טופס חתום, ומקבל ממנו שתי חבילות שמנות של דולארים. הקופאי מוטף את השטרות הירוקים בנידן עיתון.

עם הדולארים בחיק יוצא ביטרמן החוצה, שם ממתין

העולם הזה. היתה זו אחת הפעמים מגילויי העולם הזה מקבלים גושפנקא חוקית ורשמית. שם העולם הזה הוזכר תכופות בחקירת העדים באותו מישפט. כך, למשל, כאשר חקר עורך-הדין שלמה תוסיכה את העד יוסף פוט, התנהל ביניהם הדו-שיח הבא:

תוסיכה כהן: "אני רוצה שלא תיבהל מהשאלה הזו. אני מתייחס אל העיתון העולם הזה. אני לא רוצה להגיש את העיתון. אבל אתה יודע שבתחילת שנת 1966 היה פירסום בהעולם הזה על כל העניין ולא ננקט שום צעד לא נגד ביטרמן ולא נגד האחרים ולא הופסק העניין".

פוט: "אני לא קורא את העיתון הזה..."

תוסיכה כהן: "כן, אתה שמעת..."

פוט: "אני לא שמעתי".

תוסיכה כהן: "אני מבין שגם פנו אליך מהעולם הזה ואתה הגבת. אתה זוכר את זה?"

פוט: "פעם אחת הם באו אלי".

תוסיכה כהן: "זה היה שנה וחצי לפני שעזבת את הבנק?"

פוט: "אני לא זוכר בדיוק, אבל זה היה כמה שנים לפני שעזבתי את הבנק".

תוסיכה כהן: "ובעקבות הפנייה אליך, לא ראית שפירסמו בהעולם הזה?"

פוט: "את המאמר שהם פירסמו עלי אני קראתי, בוודאי".

ובזה הסתיימה חקירת העד פוט.

השוק השחור

ממשלת ישראל מספקת לשוק את הדולארים השחורים

13.4.66 שער "העולם הזה" — תדברו כמה שאתם רוצים —

האוצר מספסר

התכנה על פקודת האוצר

— זה לא עושה רושם על אף אחד!

ל א סיפרתי לך סיפור ארוך זה כדי לטפוח על שכמנו ולהזכירך: ראה, אנו שוב צודקים. לא היינו צריכים להמתין שש שנים עד שיבוא בית-המישפט ויאשר את גילויי העולם הזה. גם שר-האוצר פנחס ספיר, שהתחמק מלהשיב על פניותיו התכופות של אורי אבנרי בעניין זה נאלץ לבסוף להיכנע. מבקר-המדינה התערב בהשפעת גילויי העולם הזה, והעיסקות בוטלו. הסיבה הרשמית: ב-1967, זמן קצר אחרי מלחמת ששת-הימים, כשהאוצר הישראלי הוצף במטבע זר, בוטלו העיסקות המכוערות והאנטי-ממלכתיות של הורמת דולארים לשוק השחור.

אם היה בדברי העדים במישפט שנערך לאחרונה להור סיף משהו על דברי אותה כתבה, היה זה רק באשר לשאלה אחת שנשארה סתומה לגבינו זמן רב: מי מרוויח מהעיסקות האפלות של הורמת דולארים לשוק השחור? איך מופיעות הכנסות מעיסקות אלה בתקציבי המדינה? התשובה ניתנה על-ידי העדים שהופיעו במישפט אייזקס: הכנסות זרמו, במשך 20 שנים רצופות, לשירותי הביטחון, למימון פעולות שונות של מנגנון-החושך. בחרתי לגולל באריכות סיפור זה משום שהוא מצביע על תופעה אופיינית לדעת-הקהל ולעיתונות בישראל. העיתונים דיווחו השבוע בהרחבה על הגילויים של המישפט. מעריב, למשל, הקדיש להם כותרות שמנות, חרג ממינהוג ופירסם פרוטוקול מלא של העדויות על-פני שלושה עמודים. הארץ ועיתונים אחרים כתבו מאמרים ראשיים על הפרשה והשלכותיה.

איזו התרגשות! איזו חרדה להליכים דמוקרטיים ולטוהר המידות! אבל שימו לב: זה נעשה לגבי פרשה שהסתיימה כבר לפני חמש שנים, ושפורסמה בהרחבה בהעולם הזה לפני יותר משש שנים?

איפה הם היו אז? איפה היו מעריב והארץ כאשר הגילויים שפירסמו השבוע, פורסמו בהעולם הזה? מדוע לא הרעישו עולמות אז, מדוע לא תבעו אז, כשהיה עוד טעם לצעוק, את תיקון הנהגה המעוות והפסול?

לא פחות מגוחכים דוברי מיפלגות האופוזיציה המדומה. ספיר גילה השבוע שראשי חרות והליברלים ידעו כל השנים על העיסקות, אישרו אותן ועזרו להשתיקן, גם כשאבנרי הרעיש עולמות בכנסת. אך השבוע פתאום נזעקו ח"כי גח"ל, פירסמו הכרזות-מחאה מפוצצות ורפכו, לפתע, לוחמי הטוהר והסדר הציבורי.

כמו בהרבה מקרים דומים, נשארנו גם בתחום זה בוודים במערכה. אחרי שלמרות נסיונות ההשתקה הכלליים, ההתעלמות והעלבונות, ניצחנו גם בה, באים אחרים ונוכרים לצעוק נגד המיפלצת, כשהיא קבורה כבר עמוק עמוק באדמה.

זה יכול היה להיות מצחיק, לולא היתה התופעה מלווה השלכות עצובות. גורל דומה עלה גם בחלקם של מאבקים ציבוריים אחרים שניהלנו.

אין בכך כדי להתרענו. גילויי העולם הזה לא נפסקו בשנת 1966. כל גיליון של העולם הזה היוצא לאור הוא עדות חיה ונושמת לכך. רק בגיליון שעבר חשף העולם הזה פרשת שחיתות ציבורית מדימה, המטילה כחם כבד על השלטון בישראל: תיאור מפורט, מלווה תעודות ועדויות, על הדרך בה משתמשים בכספי מיש"ר-הסעד, שנועדו לנצרכים, לצרכי קניית קולות במאבק הבחירות הפנימי במפד"ל.

שום עיתון לא טרח לעלות על הנושא בעקבותינו. אף עיתון לא הקדיש לשעוררייה זו מאמר ראשי. אולי בעוד כמה שנים, כאשר יועמד אחד מגותני השוחד בכספי המדינה לדין, תואיל העיתונות הממוסדת להתייחס גם לתופעה מושחתת זאת.

אבל העולם הזה לא ירפה. המאבק הציבורי נגד תור פעות של עוולה ושחיתות, של עריצות ועיוות-דין, היה נהיה אחד מיעודיו העיקריים של עיתון זה.

כדברי מרטין לותר: "כאן אנחנו עומדים — איננו יכולים אחרת".

אם היה בדברי העדים במישפט שנערך לאחרונה להור סיף משהו על דברי אותה כתבה, היה זה רק באשר לשאלה אחת שנשארה סתומה לגבינו זמן רב: מי מרוויח מהעיסקות האפלות של הורמת דולארים לשוק השחור? איך מופיעות הכנסות מעיסקות אלה בתקציבי המדינה? התשובה ניתנה על-ידי העדים שהופיעו במישפט אייזקס: הכנסות זרמו, במשך 20 שנים רצופות, לשירותי הביטחון, למימון פעולות שונות של מנגנון-החושך. בחרתי לגולל באריכות סיפור זה משום שהוא מצביע על תופעה אופיינית לדעת-הקהל ולעיתונות בישראל. העיתונים דיווחו השבוע בהרחבה על הגילויים של המישפט. מעריב, למשל, הקדיש להם כותרות שמנות, חרג ממינהוג ופירסם פרוטוקול מלא של העדויות על-פני שלושה עמודים. הארץ ועיתונים אחרים כתבו מאמרים ראשיים על הפרשה והשלכותיה.

נים לו בפינה, מתחת לעץ, שני עוזריו, סוכני-המישנה הולצמן ויאניק. הם לוקחים כל אחד חבילה ונעלמים בחצר. חבילות הדולארים מכילות לפעמים 50 אלף דולאר, לפעמים 100 אלף דולאר, הכל תלוי במחזור העסקים בשוק הדולארים באותו יום.

זהו רק קטע מהכתבה שהכילה ים של עובדות מאל-פוט ותיאור מדוייק של תהליך הברחת הדולארים ממיש"ר-האוצר אל השוק השחור. כאשר ביקש אז כתב העולם הזה את תגובת מנכ"ל בנק איגוד, יוסף פוט, היתה תשובת האחרון: "תצאו מייד מן הבנק! אני מומין מייד מישטרה. אין לי זמן לדבר על אף אחד מכם. אני מבקש מכם לצאת מייד מן הבנק ולא לחזור הנה יותר".

כעבור שש שנים, עמדו גם יוסף פוט וגם עמנואל ביטרמן על דוכן העדים בבית-המישפט המחוזי בירושלים, אישרו אחת לאחת את כל העובדות שנחשפו בכתבה

שבוע, שש שנים יותר אחרי אותה אפיוודה בכנסת, יצא המרצע מהשק בצורה רשמית. שורה של גילויים, שנחשפו בעדויות אשר הושמעו בבית-המישפט בירושלים, זיעזעה את כל אנשי המשק הישראלי. היה זה במישפטו של סוחר המטבע שלמה אייזקס, שהואשם על-ידי פרקליטות המדינה ביוני מיסמכים והב"רחת מטבע חוץ לחוק-לארץ. אייזקס הורשע על-ידי בית המישפט באשמת הברחת מיליון דולארים לחוץ-לארץ, עבירה בגללה צפוי לו עונש של קנס גבוה ומאסר ממושך. כדי להקל את גזר-הדין ניסו פרקליטיו של אייזקס להוכיח כי למרות שהבריח מיליון דולאר, אין העבירה חמורה כל-כך, שכן השוק השחור בדולארים הוא שוק רשמי מחצה, המנוהל תחת פיקוח הממשלה ובידיעתה, תוך שיתוף-פעולה מלא של זרועות שונות של השלי-טון, כולל המישטרה ושירותי-הביטחון.

איך מוכיחים דבר כזה?

עורכי-דין ממולחים יודעים ששום פקיד ממשלתי בכיר לא יאשר את הדבר. ייתכן שלא יעז להכחיש את העובד דות בבית-המישפט, אבל ודאי שיחמק בסגנונו של פנחס ספיר. מה עושים?

לוקחים גיליון של העולם הזה, מזמינים את האנשים המזוכרים באחת הכתבות בו כעדים לבית-המישפט וחוקרים אותם על אמינות העובדות שהתפרסמו באותה כתבה של העולם הזה.

כי כל הפרטים והגילויים שהרעישו השבוע את הארץ, הדהימו את עורכי המדורים הכלכליים בעיתונות, פורסמו במלואם לפני למעלה משש שנים בכתבה שהור-פיעה בגיליון העולם הזה מיספר 1493, מיום 13.4.1966 תחת הכותרת האוצר מספסר.

כתבת השער (ראו צילומים) נפתחה אז כארבע קב"ע חתוליות וברורות, בהן טען העולם הזה:

מישרד-האוצר מוזרים דולארים לסוחרים פרטיים מתוך ידיעה ברורה כי כסף זה יגיע לשוק השחור — דבר המהווה עבירה על חוקי הפיקוח של הממשלה.

פעולה זו נעשית מבדי שניתנה הודעה על כך דווקא הכספים של הכנסת, מבדי שקיב"ל זה אישור רשמי ומבדי שתכלה כגזרי בתקציב המדינה.

הדולארים נמכרים במחיר העולה על מחירם הרשמי.

ההפרש אינו נרשם אצל החשביה-כללי ואין כל ביקורת על השימוש בו.

כתבה לא הסתפקה בקביעות אלה. היא לוותה בחקירה מעמיקה שהעלתה שמות, תאריכים ומקור מות שהצביעו על הדרך בה נעשות העיסקות המפוקפקות של מישרד-האוצר. הנה, למשל, קטע מאותה כתבה: העובדות והפשוטות. כל יום בשעה שמונה וחצי בבוקר מתרכזים בקפה נוציה שברחוב אחוזת בית בתל-אביב, מול בנק איגוד, כעשרה ספרטרים. אלה הם, למעשה, רק סוכני מישנה.

הם ממונים, ממוחזים, מחליפים אינפורמציות על מצב השוק ועל הביקוש השנוער לדולארים באותו יום. לקראת שעה עשר מופיע עמנואל ביטרמן במכונית הנו-שאת מיספר שוויצי. שני סוכני-מישנה, עוזריו הנאמנים של ביטרמן, ניגשים אליו, מחליפים עימו כמה מילים וחוזרים לקפה.

אורי אבנרי